

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาจากเอกสาร ตลอดจนแนวความคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยจัดทำเป็นกรอบทฤษฎี และแนวทางในการศึกษา ซึ่งมีรายละเอียดต่างๆ ดังนี้ คือ

1. วัฒนธรรมไทย
2. หน้าที่ของสื่อมวลชน
3. ทฤษฎีการเปิดรับสาร
4. แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมการเลือกเปิดรับข่าวสาร
5. ทฤษฎีความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยต่างประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยในประเทศ

วัฒนธรรมไทย

การที่มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นสังคมขึ้นมา ย่อมต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของกลุ่มมีระเบียบแบบแผนที่ควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มให้อยู่ในขอบเขตที่จะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สิ่งที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มคนนี้เราเรียกว่า "วัฒนธรรม" ดังนั้น วัฒนธรรมจึงเปรียบเสมือนอาหารหล่อ คุ้มร่างกายตกแต่งคนให้น่าดูชม วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องควบคุมกับคนเสมอไป โดยพระราชบัญญัติ วัฒนธรรมแห่งชาติพุทธศักราช 2485 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2486 ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ดังนี้ (อานนท์ อาภาภิรม.อ้างถึงใน รัชฎา ขวัญดี. 2544)

"วัฒนธรรมมี ความหมายครอบคลุมทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์ใช้ในการปฏิบัติ

การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ"

"วัฒนธรรม คือ ความเจริญก้าวหน้าของมนุษย์ หรือลักษณะประจำชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่อยู่ในสังคมซึ่งไม่เพียงแต่จะหมายถึงความสำเร็จในด้านศิลปกรรมหรือมารยาททางสังคมเท่านั้น กล่าวคือ ชนทุกกลุ่มต้องมีวัฒนธรรม ดังนั้น เมื่อมีความแตกต่างระหว่างชนแต่ละกลุ่ม ก็ย่อมมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมนั่นเอง เช่น ชาวนาประเทศจีน กับชาวนาในประเทศไทย ย่อมมีความแตกต่างกัน

"วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีชีวิตและส่วนรวม วัฒนธรรมคือวิถีแห่งชีวิตของมนุษย์ในส่วนร่วม ที่ถ่ายทอดกันได้ เรียนกันได้ เอาอย่างกันได้ วัฒนธรรมจึงเป็นผลผลิตของส่วนร่วมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนสมัยก่อน สืบต่อกันมาเป็นประเพณี วัฒนธรรมจึงเป็นทั้งความคิดเห็นหรือการกระทำของมนุษย์ในส่วนร่วมที่เป็นลักษณะเดียวกัน

ความสำคัญของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมแล้วอันที่จริงไม่เหมือนกับคำว่าสังคมและอารยธรรม แต่ก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่างมีนัยสำคัญและซับซ้อน วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้ มีสถานะที่ค่อนข้างคงที่ และต่อต้านการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คน เป็นเรื่องของทุกสิ่งทุกอย่างเรื่องราวทั้งหลายทั้งมวลแห่งชีวิตมนุษย์ ซึ่งจำแนกออกเป็น 2 ประเภทหลัก คือ

1.มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เช่น โบราณสถาน อนุสรสถาน เป็นต้น

2.วัฒนธรรมร่วมสมัย (Living or Contemporary Cultural) เช่น

2.1 เรื่องการทำมาหากิน อาทิ รูปแบบการดำรงชีพ วัฒนธรรมการบริโภคอาหาร การแต่งกาย การผลิตงานศิลปะ รวมถึงที่อยู่อาศัย การอยู่ร่วมกันในหมู่เครือญาติ ความสัมพันธ์ของชุมชนด้วย เป็นต้น

2.2 เรื่องของภาษาและวรรณศิลป์ การพูด การอ่าน และการเขียน การแสดงออกถึงกิริยามารยาท บุคลิกภาพนิสัยใจคอ โครงสร้างทางสังคม

2.3 เรื่องของศาสนา ความเชื่อทางพิธีกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี หลักปฏิบัติ ค่านิยม คุณธรรม การสืบทอดทางประเพณีปฏิบัติต่างๆทั้งในระดับสังคมเมืองหรือท้องถิ่น

2.4 เรื่องศิลปะการเล่นหรือสุนทรียศาสตร์ อาทิ นาฏศิลป์ ดนตรี กีฬา
การเล่นพื้นเมือง

2.5 เรื่องที่ เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง
ประกอบด้วย สถาบันครอบครัว โรงเรียน ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ
(จุฬาพรณ์ ผดุงชีวิต, 2550. น.5-6)

โดย อานนท์ อาภาภิรม. อ้างถึงใน รัชฎา ขวัญดี. 2544) มีความเห็นว่าวัฒนธรรมเป็นเรื่อง
ที่สำคัญยิ่งในความเป็นชาติ ชาติใดที่ไร้เสียซึ่งวัฒนธรรมอันเป็นของตนเองแล้ว ชาตินั้นจะคงความ
เป็นชาติอยู่ไม่ได้ ชาติที่ไร้วัฒนธรรม แม้จะเป็นผู้พิชิตในการสงคราม แต่ในที่สุดก็จะเป็นผู้ถูกพิชิต
ในด้านวัฒนธรรม จึงพอสรุปได้ว่า วัฒนธรรมมีความสำคัญดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ชี้แสดงให้เห็นความแตกต่างของบุคคล กลุ่มคน หรือชุมชน
2. เป็นสิ่งที่ทำให้เห็นว่าตนมีความแตกต่างจากสัตว์
3. ช่วยให้เราเข้าใจสิ่งต่างๆ ที่เรามองเห็น การแปลความหมายของสิ่งที่เรามองเห็นนั้น
ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของกลุ่มชน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม เช่น ชาวเกาะซามัว
มองเห็นดวงจันทร์ว่ามีหญิงกำลังทอดผ้า ชาวออสเตรเลียเห็นเป็นตาแมวใหญ่กำลังมองหาเหยื่อ
ชาวไทยมองเห็นเหมือนรูปกระต่าย
4. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดปัจจัย 4 เช่น เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย การรักษาโรค
5. วัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ และการควบคุมอารมณ์ เช่น
ผู้ชายไทยจะไม่ปล่อยให้หน้าตาไหลต่อหน้าสาธารณะชนเมื่อเสียใจ
6. เป็นตัวกำหนดการกระทำบางอย่าง ในชุมชนว่าเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งการกระทำ
บางอย่างในสังคมหนึ่งเป็นที่ยอมรับว่าเหมาะสมแต่ไม่เป็นที่ยอมรับในอีกสังคมหนึ่ง

จากแนวคิดเรื่องวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับวิถีชีวิตของ
ผู้คน เป็นเรื่องของทุกสิ่งทุกอย่าง เรื่องราวทั้งหลายทั้งมวลแห่งชีวิตมนุษย์ ซึ่งจำแนกได้ดังนี้ มรดก
ทางวัฒนธรรม เช่น โบราณสถาน อนุสรสถาน เป็นต้น วัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น เรื่องการทำมาหา
กิน เรื่องของภาษาและวรรณศิลป์ การพูด การอ่าน และการเขียน การแสดงออกถึงกิริยามารยาท
บุคลิกภาพนิสัยใจคอ โครงสร้างทางสังคม เรื่องของศาสนา ความเชื่อทางพิธีกรรม ขนบธรรมเนียม
ประเพณี หลักปฏิบัติ ค่านิยม คุณธรรม การสืบทอดทางประเพณีปฏิบัติต่างๆ ทั้งในระดับสังคม
เมืองหรือท้องถิ่น เรื่องศิลปะการเล่นหรือสุนทรียศาสตร์ อาทิ นาฏศิลป์ ดนตรี กีฬา การเล่น

พื้นเมือง เรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบันทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง จากแนวคิดดังกล่าวผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมไทยมาใช้เพราะสามารถอธิบายได้ถึงวิถีชีวิต การทำมาหากิน ภาษา ตลอดจนประวัติศาสตร์สิ่งเหล่านี้ได้ปรากฏอยู่ในรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย ทั้ง 3 รายการ ดังนี้

รายการพินิจนคร เป็นรายการสารคดีเชิงประวัติศาสตร์ เนื้อหาของรายการนำเสนอเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม และความเป็นมาของสถานที่สำคัญๆ ต่างๆ ในประเทศไทย

รายการviksyam เป็นรายการสาระบันเทิงที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น เรื่องของภาษาและวรรณศิลป์ การพูด การอ่าน และการเขียน การแสดงออกถึงกิริยามารยาท บุคลิกภาพนิสัยใจคอ โครงสร้างทางสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในอดีต

รายการภัตตาหารบ้านทุ่ง เป็นรายการสาระประโยชน์ที่นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวัฒนธรรมร่วมสมัย เช่น เรื่องการทำมาหากิน อาชีพ รูปแบบการดำรงชีพ วัฒนธรรมการบริโภค อาหาร การแต่งกาย การผลิตงานศิลปะ รวมถึงที่อยู่อาศัย การอยู่ร่วมกันในหมู่เครือญาติ ความสัมพันธ์ของชุมชนด้วย เป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาถึงวัฒนธรรมที่สะท้อน อยู่ในรายการเกี่ยวกับการเปิดรับและการรับรู้ ของผู้ชมว่าเป็นอย่างไร

หน้าที่ของสื่อมวลชน

การพิจารณาบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน จะมีแนวความคิดอยู่อย่าง เมื่อจัดกลุ่มของความคิดจะพบว่ามีแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนที่สำคัญใน 3 บทบาทหน้าที่ด้วยกัน ได้แก่

1. การทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์

ในแนวคิดนี้สื่อมวลชนจึงถูกตั้งความคาดหวังว่าจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมที่ช่วยสร้างสรรค์และธำรงรักษาเสถียรภาพของสังคม ให้เกิดความค ความสมดุลและเกิดการรวมตัวกันเข้าของทุกส่วน เพื่อทำให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมคงอยู่ต่อไป

ดังนั้นสื่อมวลชนจึงพยายามที่จะสนองต่อความต้องการของสมาชิกในสังคม ทั้งที่เป็นรายบุคคล และที่เป็นกลุ่มก้อนอย่างสม่ำเสมอ ผลก็คือสื่อมวลชนได้ทำประโยชน์ให้แก่สังคมโดยไม่ได้ตั้งใจ ในแง่ที่สามารถรวมสมาชิกทั้งหมดเข้าไว้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สื่อมวลชนจึงมีภารกิจหลักในการผดุงรักษาสังคมมากกว่าที่จะเป็นตัวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ

สมมติฐานที่ว่า สื่อมวลชนมีพลังและมีอิทธิพลภาพในการทำงานรวมถึงกำหนดทิศทาง ของสังคม เป็นอย่างมาก

เพื่อให้สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ที่สำคัญที่สุด ตามความคาดหวังของแนวคิดนี้ ในการ เชื่อมโยงระบบย่อยต่าง ๆ ในสังคมให้เกิดการรวมตัวกัน จึงได้มีการตั้งความคาดหวังต่อบทบาท หน้าที่พื้นฐานของสื่อมวลชน (Media Functions Basic) ไว้ 5 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. การทำหน้าที่รายงานและสอดส่องสังคม (Surveillance) ได้แก่
 - การทำหน้าที่ในการให้ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์และเงื่อนไขในสังคม รวมถึง สถานการณ์ของโลก
 - การทำหน้าที่ในการบ่งชี้ถึงความสัมพันธ์ของอำนาจ
 - การทำหน้าที่เผยแพร่หรือส่งเสริมวัฒนธรรม รวมถึงการปรับปรุงคุณภาพชีวิตและการ พัฒนาเพื่อความก้าวหน้า
 - การทำหน้าที่เป็นสุนัขเฝ้าบ้าน (Watch Dog)
2. การทำหน้าที่เชื่อมโยงตีความเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม (Correlation) ได้แก่
 - การทำหน้าที่ให้คำอธิบาย แปลความหมาย รวมถึงการให้ข้อเสนอแนะและคำวิจารณ์ เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์และข่าวสาร
 - การทำหน้าที่ให้การสนับสนุนต่อองค์กรต่าง ๆ ในสังคมและปทัสสถานที่มีอยู่เกี่ยวข้องกับสังคม
 - การทำหน้าที่อบรมบ่มนิสัยทางสังคม
 - การทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคม
 - การทำหน้าที่สร้างความสมานฉันท์ และสร้างประชาชาติ
 - การทำหน้าที่กำหนดระดับความสำคัญ และระบุสถานการณ์ที่แตกต่างกัน
3. การทำหน้าที่ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม เป็นนักการศึกษาให้การศึกษากับสังคม (Transmission) ได้แก่
 - การทำหน้าที่นำเสนอวัฒนธรรมหลักที่มีอิทธิพลต่อสังคม และตระหนักยอมรับถึง วัฒนธรรมย่อย ๆ ที่เกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ รวมถึงการพัฒนาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ในสังคม
 - การทำหน้าที่ผดุงรักษาและส่งเสริมค่านิยมที่ดี ๆ ในสังคม
4. การทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแก่สังคม (Entertainment) ได้แก่
 - การทำหน้าที่ให้ความสนุกสนาน บันเทิง และเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ
 - การทำหน้าที่ลดความตึงเครียดในสังคม

5. การทำหน้าที่ระดมพลังการเคลื่อนไหวต่าง ๆ ในสังคม (Mobilization) ได้แก่

- การทำหน้าที่รณรงค์เพื่อวัตถุประสงค์ทางสังคม ภายในขอบเขตทางการเมือง สงคราม การพัฒนา เศรษฐกิจ การทำงาน และในบางครั้งเป็นเรื่องทางศาสนา

2. การทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความหมาย

มองว่า สิ่งต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่ได้มีความหมายอยู่โดยตัวของมันเอง แต่ถูกกำหนดให้มีความหมายขึ้น เช่นความยาวหรือสั้น ไม่ได้มีความหมายโดยตัวของมันเอง จะมีความหมายก็ต่อเมื่อเรานำสิ่งนั้นไปเปรียบเทียบกับสิ่งอื่น ดังนั้นวัตถุอย่างหนึ่งอาจยาวก็ได้สั้นก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าเราเอามันไปเปรียบเทียบกับอะไร ความยาวหรือสั้นจึงไม่ได้มีความหมายอยู่โดยตัวของมันเอง

3. การทำหน้าที่เป็นผู้ตอบสนองต่อสังคม

แนวคิดนี้ อยู่ในกลุ่มทฤษฎีที่มองผู้ใช้สื่อเป็นสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีการใช้และความพึงพอใจ (The Uses and Gratification Theory) แนวคิดนี้จะให้ความสนใจเกี่ยวกับหน้าที่ของสื่อมวลชนในการให้บริการแก่ผู้ใช้สื่อ เพื่อสนองความพึงพอใจของมนุษย์ เป็นแนวคิดที่เชื่อว่าผู้รับสารเป็นผู้กำหนดว่า ตนต้องการอะไร สื่ออะไร และสารอะไรจึงจะสนองความพึงพอใจของตนเองได้ เป็นการเน้นความสำคัญของผู้รับสาร ในฐานะเป็นผู้กระทำการสื่อสาร ผู้รับสารนั้นไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น หากแต่ผู้รับสารจะเลือกใช้สื่อและรับสารที่สามารถสนองความต้องการและความพึงพอใจของตน แนวคิดนี้ เป็นแนวคิดหนึ่งทางด้านการสื่อสารในแง่ผู้รับสาร คือตัวจักรในการตัดสินใจ โดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเป็นหลัก ซึ่งตั้งอยู่บนสมมติฐานเบื้องต้น ดังนี้

1. ผู้รับสารจะเป็นผู้กระทำการแสวงหาข่าวสารจากสื่อมวลชนเพื่อสนองความพึงพอใจ
2. ผู้รับสารจะเป็นผู้เลือกสื่อจากสื่อทั้งหมดที่มีอยู่
3. ผู้รับสารจะตระหนักว่าสื่อที่เลือกนั้นจะสนองความต้องการ ความสนใจ และมีความเกี่ยวข้องมากเพียงพอ
4. ผู้รับสารจะใช้สื่อใด ๆ โดยไม่รวมถึงการตัดสินใจจากพฤติกรรมการบริโภคสื่อตามความเคยชิน

บทบาทหน้าที่ของรายการวิทยุและโทรทัศน์นั้น ก็เหมือนกับหน้าที่โดยทั่วไปของสื่อมวลชนซึ่งหลักๆ แล้ว ต้องมีบทบาทหน้าที่ในการ ให้ข่าวสาร ให้การศึกษา ให้การแสดงความคิดเห็น และให้ความบันเทิง

ปัทมวดี หล่อวิจิตร. (2539) ได้กล่าวถึงสื่อมวลชนในแนวคิดของ Lasswell ดังนี้

1. สื่อมวลชน “เป็นผู้เฝ้าระวังและตรวจสอบ สังคมและการเมือง ” คือการสอดส่องและติดตาม เก็บรวบรวมข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสมาชิกในสังคมมารายงานให้สมาชิกในสังคมได้ทราบ การเฝ้าระวังสังคมนั้น ก็ตรงกับหน้าที่นี้ที่ตรงกับหน้าที่ของการ “แจ้งให้ทราบข่าวสาร” (to inform) กล่าวคือ สื่อมวลชนคอยดูว่ามีเหตุการณ์ หรือ เรื่องราวอะไรเกิดขึ้นในสังคมที่ผู้รับความรู้ สื่อมวลชนก็เลือกมา นำเสนอ มีการกลั่นกรองข่าวสารตามองค์ประกอบของข่าวมานำเสนอ

2. สื่อมวลชน “ประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆ ของสังคมให้อยู่รวมกันได้ ” หมายถึงหน้าที่ในการติดตาม ศึกษาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ในสังคมอย่างถี่ถ้วน แล้วนำมาชี้แจงเพื่อช่วยทำให้คนกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่แตกต่างกัน เข้าใจกัน อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันได้ด้วยความสะดวกเรียบร้อย

3. สื่อมวลชน “ถ่ายทอดมรดกทางสังคม” หมายถึง หน้าที่ในการเผยแพร่ถ่ายทอด หรือสืบทอดความรู้ ค่านิยม ทศนคติ และบรรทัดฐานของสังคมจากยุคหนึ่งไปสู่อีกยุคหนึ่ง เพื่อให้วิทยาการ ศิลปะ วัฒนธรรมและประเพณีของสังคมนั้นๆ คงอยู่ตลอดไป ซึ่งหน้าที่นี้ตรงกับหน้าที่ “การให้การศึกษา”

อานนท์ อาภาภิรม. (มปป.) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนตามแนวคิดของ Mcquail คือ

1. การให้ข้อมูลข่าวสาร (information) เป็นการทำหน้าที่ในการแจ้งข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมา ปราศจากอคติของสื่อมวลชน จะเห็นได้ในรายการข่าว

- ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและโลก
- ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจต่างๆ คือมีการอธิบายเชิงลึกและเชิงกว้างให้เข้าใจข่าวสารเรื่องนั้นได้อย่างชัดเจนรอบด้าน เพื่อเข้าใจที่มาที่ไปของเรื่องราว

- ส่งเสริมความคิดใหม่ๆ การปรับตัว
- นำไปสู่ความเจริญทางสังคม

2. การทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ (Correlation) เป็นการทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์ให้กับสถาบันต่างๆ ในสังคม รวมไปถึงประสานสัมพันธ์ให้กับคนต่างๆ ในสังคม ให้สังคมมีความสามัคคี

- อธิบาย ตีความและให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์ที่น่าเสนอ
- สนับสนุนสถาบันหลักและบรรทัดฐาน
- ประสานเชื่อมโยงกลุ่มคนต่างๆ
- กำหนดวาระทางสังคม

- สร้างฉันทามติในสังคม

3. การทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรม (Continuity) เป็นการทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรม ให้คงอยู่ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น เช่น รายการจดหมายเหตุกรุงศรี รายการคุณพระช่วย รายการวิกิสยาม รายการไทยโซวไร รายการชิงช้าสวรรค์

- ถ่ายทอดวัฒนธรรมกระแสหลักของสังคม

- เสริมสร้างค่านิยมพื้นฐานของสังคม

4. การทำหน้าที่ให้ความบันเทิง (Entertainment) เป็นการทำหน้าที่ในการให้ความบันเทิงใจแก่ผู้รับสาร เพื่อลดความตึงเครียดจากหน้าที่การงาน หรือชีวิตประจำวัน

5. การระดมสรรพกำลัง (Mobilization) เป็นการทำหน้าที่ระดมกำลังของผู้รับสาร ที่ทำโดยสื่อมวลชน เป็นการรณรงค์ให้เกิดความเคลื่อนไหวในสังคม หรือเมื่อสังคมเกิดภาวะวิกฤตและต้องการความร่วมมือร่วมใจกัน ก็จะเห็นบทบาทหน้าที่ประการนี้ของสื่อมวลชนอย่างชัดเจน

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ทราบว่าสื่อมวลชนมีหน้าที่ การทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ สื่อมวลชนจึงถูกตั้งความคาดหวังว่าจะทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมที่ช่วยสร้างสรรค์และธำรงรักษาเสถียรภาพของสังคม ให้เกิดความความสมดุลและเกิดการรวมตัวกันเข้าของทุกส่วน เพื่อให้ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมคงอยู่ต่อไป การทำหน้าที่รายงานและสอดส่องสังคม (Surveillance) ได้แก่การทำหน้าที่ในการให้ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์และเงื่อนไขในสังคม รวมถึงสถานการณ์ของโลก การทำหน้าที่เป็นสุนัขเฝ้าบ้าน (Watch Dog) การทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยอันตรายทางสังคม การทำหน้าที่ถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้แก่สังคม และการทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแก่สังคม (Entertainment) อีกทั้งยังรวมถึงการทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความหมายและการทำหน้าที่เป็นผู้ตอบสนองต่อสังคม รวมถึงเป็นผู้เฝ้าระวังและตรวจสอบ สังคมและการเมือง ประสานสัมพันธ์ส่วนต่างๆ ของสังคมให้อยู่รวมกันได้ ถ่ายทอดมรดกทางสังคมการทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรม (Continuity) เป็นการทำหน้าที่สืบต่อวัฒนธรรม ให้คงอยู่ต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น ดังนั้นผู้วิจัย จึงใช้แนวคิดเรื่องหน้าที่ของสื่อมวลชนมาวิเคราะห์และเชื่อมโยงกับรายการส่ง เสริมวัฒนธรรมไทยทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยทั้ง 3 รายการ ดังนี้ รายการ ฟินิจนคร รายการวิกิสยาม และรายการ ภัตตาการบ้านทุ่งเกี่ยวกับเนื้อหาและสาระของรายการในประเด็นที่ว่าได้ใช้แนวคิดเรื่องสื่อมวลชนในหัวข้อใดบ้างในการผลิตและสร้างสรรค์งานให้กับผู้ชมรายการดังกล่าว

ทฤษฎีการเปิดรับสาร

แฮมมวอล เบคเกอร์ (อ้างถึงใน ปรมะ สตะเวทิน. 2533 .น.38) ให้ความหมายของการเปิดรับข่าวสารโดยจำแนกตามพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารดังนี้

1.การแสวงหาข้อมูล (Information Receptivity) กล่าวคือ บุคคลจะแสวงหาข้อมูลเมื่อต้องการให้มีความคล้ายคลึงกับบุคคลอื่น ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเรื่องทั่ว ๆ ไป

2. การเปิดรับข้อมูล (Information Receptivity) กล่าวคือ บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพื่อต้องการทราบข้อมูลที่ตนเองสนใจ อยากรู้ เช่น เปิดดูโทรทัศน์เฉพาะรายการที่สนใจหรือมีผู้แนะนำมา หรือขณะอ่านหนังสือพิมพ์หรือดูโทรทัศน์ หากมีข้อมูลข่าวสารที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับตนเอง ก็จะทำให้ความสนใจสนใจใฝ่ อ่านหรือดูเป็นพิเศษ

3. การเปิดรับประสบการณ์ (Experience Receptivity) กล่าวคือ บุคคลจะเปิดรับข่าวสารเพราะต้องการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเพื่อผ่อนคลายอารมณ์

วัตถุประสงค์ของการเลือกเปิดรับสาร หรือการบริโภคข่าวสารของผู้รับสารนั้นอาจจำแนกได้ 4 ประการ คือ (สุรพงษ์ ไสธนะเสถียร, 2533: 40 – 44)

1. เพื่อการรับรู้ (Cognition) คือผู้รับสารต้องการสารสนเทศ (Information) เพื่อสนองต่อความต้องการและความอยากรู้

2. เพื่อความหลากหลาย (Diversions) เช่น การเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความเร้าใจ ตื่นเต้น สนุกสนานรวมทั้งการพักผ่อน

3. เพื่ออรรถประโยชน์ทางสังคม (Social Utility) หมายถึง การต้องการสร้างความคุ้นเคย หรือการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เช่น การใช้ภาษาร่วมสมัย เพื่อหลีกเลี่ยงงานประจำ หรือหลีกเลี่ยงคนรอบข้าง

4. การผลละสังคม (Withdrawal) เป็นการเปิดรับสื่อหรือเข้าหาสื่อ เพื่อหลีกเลี่ยงงานประจำ หรือหลีกเลี่ยงคนรอบข้าง

แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลหนึ่งบุคคลใดเลือกรับสื่อนั้น เมอร์ริล และ โลเวนสไตน์ (อ้างถึงใน ปรมะ สตะเวทิน. 2533 .น.40) ได้สรุปไว้ว่า เกิดจากปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการ คือ

1. ความเหงา เพราะมนุษย์ต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ตามลำพังได้ ต้องหันมาสื่อสารกับผู้อื่นและแท้จริงคนบางส่วนพอใจที่จะอยู่กับสื่อมากกว่าที่จะอยู่กับบุคคลด้วยซ้ำในบางครั้ง

2. ความอยากรู้อยากเห็นเพราะเป็นสัญชาตญาณของมนุษย์ที่ต้องการที่จะรับรู้ข่าวสาร

เพื่อตอบสนองความต้องการอยากรู้ของตน ไม่ว่าสิ่งที่อยากรู้นั้นจะมีผลกระทบต่อตนเองหรือไม่ก็ตาม

3. ประโยชน์ใช้สอย มนุษย์เป็นผู้ที่เห็นแก่ตัว จะแสวงหาและเลือกรับรู้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ของตนเอง ทั้งในแง่การเสริมบารมี การช่วยให้สะดวกสบาย หรือเพื่อความสนุกสนานบันเทิง โดยจะเลือกสื่อที่ใช้ความพยายามน้อยที่สุด (Least Effort) และได้ผลประโยชน์ตอบแทนที่ดีที่สุด (Promise of Reward) ข่าวสารเหล่านี้ไม่ว่าจะให้คุณค่าในทางปฏิบัติหรือแม้แต่ความคิดก็สามารถหาได้จากสื่อมวลชน

4. ลักษณะเฉพาะของสื่อมวลชนทั่วไป ไม่สามารถตอบสนองความต้องการ คือ ผู้รับสารแต่ละคนจะหันเข้าหาลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อ ที่จะสนองความต้องการและทำให้ตนเกิดความพึงพอใจ ความกลัว ความหวัง ฯลฯ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเลือกใช้สื่อจากแนวคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความเหงา ความอยากรู้อยากเห็น และการแสวงหาผลประโยชน์ ความกลัว และความหวัง มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการเปิดรับและการเลือกเปิดรับสื่อ ลักษณะดังกล่าวจะมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้รับสาร เช่น เพศ อายุ การศึกษารายได้ เป็นต้น

เดอเฟอร์ (Defleur, 1966) (อ้างถึงใน ประมะ สตะเวทิน. 2533 .น.178-181) ได้กล่าวถึงตัวแปรแทรก (Intervening Variables) ที่มีอิทธิพลในกระบวนการสื่อสารมวลชนระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยเน้นให้เห็นว่าข่าวสารมิได้ไหลผ่านจากสื่อมวลชนถึงผู้รับสาร และเกิดผลโดยตรงทันที แต่มีปัจจัยบางอย่างเกี่ยวข้องกับตัวผู้รับสารแต่ละคน ทฤษฎีที่สำคัญของเดอเฟอร์เกี่ยวกับเรื่องนี้มีด้วยกัน 3 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference Theory)

เป็นทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นว่าผู้รับสารแต่ละคนนั้นมีความแตกต่างกัน เช่น ทักษะคติ ค่านิยม และความเชื่อ ทำให้คนสนใจในการเปิดรับข่าวสาร หรือตีความหมายข่าวสารจากสื่อมวลชนแตกต่างกัน หลักการพื้นฐานเกี่ยวกับทฤษฎีความแตกต่างระหว่างปัจเจกบุคคล มีดังนี้

-มนุษย์เรามีความแตกต่างกันมากในองค์ประกอบส่วนบุคคล

-ความแตกต่างนี้มีบางส่วนมาจากลักษณะแตกต่างทางร่างกายของแต่ละบุคคล

แต่ส่วนใหญ่แล้วจะมาจากความแตกต่างที่ เกิดจากการเรียนรู้ มนุษย์ซึ่งถูกขบเลี้ยงภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ จะเปิดรับความคิดเห็นแตกต่างกันไป

-การเรียนรู้สิ่งแวดล้อมทำให้เกิดทัศนคติ ค่านิยมและความเชื่อที่รวมเป็นลักษณะทางส่วนบุคคลที่แตกต่างกันไป

-ความแตกต่างดังกล่าวนี้ได้กลายเป็นสภาวะเงื่อนไข (Conditioning) ที่กำหนดการรับรู้ข่าวสารจากสื่อมวลชน

วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm, 1973:120) (อ้างถึงใน พิระ จิระโสภณ, 2541 น. 256) ได้กล่าวถึงหลักทั่วไปของการเลือกเปิดรับข่าวสารว่าขึ้นอยู่กับประเพณีถึงปัจจัยในการใช้ความพยายามว่าควรใช้น้อยที่สุด (Least effort) และได้ผลตอบแทนที่ได้รับว่ามากที่สุด (Promise of reward) ซึ่งอยู่ในรูปของสูตรการเลือกรับข่าวสาร ผู้รับสารจะเลือกข่าวสารที่ต้องการมาน้อยเพียงโดยยอมจะเป็นสัดส่วนกับความพยายาม (หรือแรงงานรูปอื่นใด) ที่จะใช้ไปเพื่อให้ได้รับข่าวสารนั้น ๆ

วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm, 1973: 121 – 122) (อ้างถึงใน พิระ จิระโสภณ, 2541 น.267-273) ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเลือกรับข่าวสารของผู้รับสารไว้ดังนี้

1. ประสบการณ์

เนื่องจากผู้รับสารย่อมมีประสบการณ์เกี่ยวกับข่าวสาร วัตถุ สิ่งของ ฯลฯ แตกต่างกันไป ประสบการณ์จึงเป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารที่เคยเห็นแตกต่างกัน

2. การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร

เนื่องจากผู้รับสารจะแสวงหาข่าวสารเพื่อสนองจุดประสงค์ของตนอย่างใดอย่างหนึ่ง การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสารจึงจะช่วยให้ผู้รับสารได้เรียนรู้ว่าข่าวสาร อย่อย่างหนึ่งมีประโยชน์แตกต่างจากข่าวสารอีกด้วย จึงก่อให้เกิดพัฒนาการ และปรับปรุง อุปนิสัย และรูปแบบการแสวงหาข่าวสาร

3. ภูมิหลังแตกต่างกัน

ทำให้ความสนใจต่างกัน ธรรมชาติของมนุษย์ที่มักจะสนใจสิ่งที่ไม่เคยพบมาก่อน รวมทั้งสนใจในความแตกต่าง หรือการเปลี่ยนแปลงส ภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ สิ่งของ หรือเรื่องราวต่างๆ

4. การศึกษาและสภาพแวดล้อม

เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ก่อให้เกิดประสบการณ์ขึ้นในตัวบุคคลและตัวชีวิตเป็น กระบวนการสื่อสารของผู้นั้น ทั้งพฤติกรรมในการเลือกรับสื่อ และเนื้อหาข่าวสาร

5. ความสามารถในการรับสาร เกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจของคน

มีส่วนสัมพันธ์กับความสามารถในการรับข่าวสารของบุคคล ผู้ที่มีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์
ประสาทสัมผัสทุกอย่างจะทำงานได้อย่างปกติและอยู่ในสภาพที่จะรับข่าวสารได้ดีกว่าผู้ที่มีความ
บกพร่องทางร่างกาย และประสาทสัมผัส

6. บุคลิกภาพ

ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร

7. อารมณ์

สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารจะทำให้เข้าใจความหมายของข่าวสารหรืออาจเป็น
อุปสรรคของความเข้าใจความหมายของข่าวสารได้

8. ทัศนคติ

จะเป็นตัวกำหนดท่าที ของการรับ และตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือข่าวสารที่ได้พบด้วยการ
แสดงออกทางพฤติกรรมที่มีต่อผู้รับสาร

นอกจากนี้ แมคคอมบ์และเบคเกอร์ (McCombs and Becker, 1979: 134 – 135) (อ้าง
ถึงใน ประมะ สตะเวทิน. 2533 .น.145) ยังได้กล่าวไว้ว่า คนเราเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน
เนื่องจาก

1. เห็นว่าเนื้อหาสารนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง

2. ความสนใจในหัวข้อหรือเนื้อหาสารนั้น ๆ หรือความสำคัญของหัวข้อนั้น ๆ ต่อตนเอง
อย่างไรก็ตาม งานวิจัยด้านโฆษณา ได้ให้การศึกษาในส่วนของการวัดการเปิดรับสื่อ (Levels of
Media Consumption) และความชอบในตัวสื่อ (Media Preference) เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งส่วนใหญ่
จะวัดในส่วนของ “ความถี่” (Frequency) และความตั้งใจ (Recency) ซึ่ง “ความถี่” จะหมายถึงว่า
ผู้รับสารใช้สื่อบ่อยแค่ไหน ส่วน “ความตั้งใจ” จะหมายถึงว่าผู้รับสารได้ทำอะไร

จากทฤษฎีการเปิดรับสาร ของ แฮมมวล เบคเกอร์ ที่ได้กล่าวไว้ว่าการเปิดรับข่าวสารโดย
จำแนกตามพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร เช่น การแสวงหาข้อมูล การเปิดรับข้อมูล และการเปิดรับ
ประสบการณ์ วัดอุปสงค์ของการเลือกเปิดรับสาร หรือการบริโภคข่าวสารของผู้รับสารนั้นอาจ
จำแนกได้ดังต่อไปนี้ เพื่อการรับรู้ คือผู้รับสารต้องการสารสนเทศ เพื่อสนองต่อความต้องการและ
ความอยากรู้ เพื่อความหลากหลาย เช่น การเปิดรับสื่อเพื่อแสวงหาความรู้ ตื่นเต้น สนุกสนาน
รวมทั้งการพักผ่อน เพื่ออรรถประโยชน์ทางสังคม และปัจจัยที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้การเปิดรับสาร
ของแต่ละบุคคล แตกต่างกันไปคือ มีความสอดคล้อง อกกับพฤติกรรมของผู้รับสารหรือผู้ชม
รายการโทรทัศน์ประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ผู้ชมที่มีลักษณะระดับทางสังคมที่แตกต่างกันย่อม

ส่งผลต่อพฤติกรรมการตัดสินใจในการเปิดรับชมรายการที่แตกต่างกันออกไปโดยมีปัจจัยต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ระดับการศึกษา อาชีพ อายุ รายได้ และประสบการณ์ เป็นต้น ซึ่งปัจจัยดังกล่าวส่งผลให้ผู้ชมในแต่ละระดับมีการเปิดรับสาร แตกต่างกันไป และปัจจัยที่มีส่วนสำคัญที่ทำให้การเปิดรับสารของแต่ละบุคคล แตกต่างกันไปคือ ความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ประสบการณ์ การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ภูมิหลังแตกต่างกัน ทำให้ความสนใจต่างกัน การศึกษาและสภาพแวดล้อม ความสามารถในการรับสาร เกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจของ คนบุคลิกภาพ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร อารมณ์ สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารจะทำให้เข้าใจความหมายของข่าวสารหรืออาจเป็นอุปสรรคของความเข้าใจความหมายของข่าวสารได้ อีกทั้งทัศนคติจะเป็นตัวกำหนดท่าที ของการ รับ และตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือข่าวสารที่ได้พบด้วยการแสดงออกทางพฤติกรรมที่มีต่อผู้รับสาร เห็นว่าเนื้อหาสารนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึง ได้นำทฤษฎีนี้มาใช้วิเคราะห์เกี่ยวกับผู้รับ สารในแต่ละระดับว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

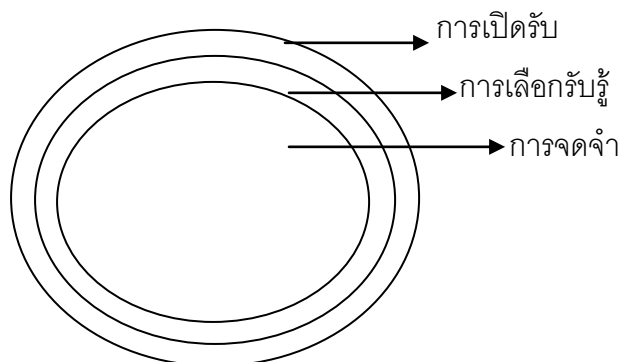
แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมทางเลือกเปิดรับข่าวสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งที่ยำเป็นยิ่งสำหรับกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ ข่าวสารจะทำให้มนุษย์มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ทันทต่อเหตุการณ์ นอกจากนั้น ข่าวสารยังเป็นปัจจัย สำคัญที่มนุษย์ใช้ประกอบการตัดสินใจ โดยเฉพาะเมื่ออยู่ในภาวะที่ไม่แน่ใจในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ความต้องการข่าวสารก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นข่าวสารมีที่มาจากหลายแหล่งด้วยกัน ขึ้นอยู่กับว่ามนุษย์ เลือกที่จะรับข่าวสารเรื่องนั้นๆ จากแหล่งใด

แอตคิน (อ้างถึงใน พีระ จิระโสภณ , 2541 น.637) กล่าวว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารมาก ยิ่งมีหูตากว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์กว่า

บุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย ในการรับรู้ข่าวสารนั้น ผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Exposure) ซึ่งกระบวนการเลือกรับสาร จะเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสาร ในการรับรู้

ของมนุษย์เราซึ่งแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการความเชื่อ ทัศนคติ ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ของแต่ละบุคคล ซึ่งประกอบด้วยการกลั่นกรอง 3 ชั้น ดังภาพประกอบ 2 และรายละเอียดดังนี้

ภาพประกอบ 2.2 กระบวนการเลือกสรรการรับรู้ข่าวสาร

1. การเลือกเปิดรับ หรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention)

หมายถึง การที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งโดยบุคคลมักแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนทัศนคติที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่ลงรอยกับความเข้าใจหรือทัศนคติเดิมของตนนั้นจะก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางจิตใจหรือความไม่สบายใจที่เรียกว่า ความไม่สอดคล้องกันทางด้านความเข้าใจ (Cognitive Dissonance) ดังที่ เฟสติงเจอร์กล่าวไว้ในทฤษฎีความไม่ลงรอยของความรู้ความเข้าใจ (Theory of Cognitive Dissonance)

2. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (Selective Perception or Selective Interpretation)

เมื่อบุคคลรับข่าวสารที่สนใจแล้วจะตีความหมาย ตามความเข้าใจ ทัศนคติ ประสบการณ์ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ ตามสภาวะร่างกาย สภาวะทางอารมณ์และจิตใจของตนในขณะนั้น เป็นต้น

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention)

บุคคลจะเลือกจดจำ ข่าวสารในส่วนที่ตรงกับ ความสนใจ ความต้องการ และทัศนคติ ฯลฯ ของตนเอง และมักลืมในส่วนที่ตนไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า บุคคลต่างๆ จะมีพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารด้วยสาเหตุต่างกันไปได้แก่ ความเหงา ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพังต้องหันมาสื่อสารกับผู้อื่น ความอยากรู้อยากเห็น เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณในความต้องการรับรู้ข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ประโยชน์ใช้สอย โดยได้รับรู้ข่าวสาร เพื่อประโยชน์ของตนเอง อาจจะได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความสุขกายสบายใจ

แคลปเปอร์ (ธนวดี บุญลือ, 2541 น. 480) อ้างอิงจาก Klapper, 1967, The Effect of Mass Communication, pp.49) สรุปว่า โดยทั่วไปแล้วคนมีแนวโน้มที่จะเลือกรับเนื้อหาที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความสนใจที่มีอยู่ และจะหลีกเลี่ยงเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติกับความสนใจของตน เช่นเดียวกับไรท์ ที่กล่าวว่า คนจะเลือกรับสื่อมวลชนที่มีเนื้อหาที่เขาคิดว่าน่าสนใจที่สุดและจะพึงสนใจเมื่อสอดคล้องกับประสบการณ์และความคิดเห็นเดิมของตนที่มีอยู่

นอกจากนั้นแอตคิน (เสรี วงษ์มณฑา, 2541, น.639) อ้างอิงจาก Atkin, 1973, Anticipated Communication and Mass Media International, unpagged กล่าวว่าบุคคลจะเลือกรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลตอบแทน (Reward Value) กับการลงทุนลงแรง (Expenditures) และพันธะผูกพัน (Liabilities) ที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่ได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรง หรือต้องใช้ความพยายามที่จะรับรู้ หรือทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลก็อาจจะเฉยเมยต่อข่าวสารนั้น แอตคิน ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า การแสวงหาข่าวสารหรือความต้องการสื่อมวลชนของปัจเจก บุคคลนั้น คือ ต้องการได้รับข่าวสาร และความบันเทิง

ความต้องการข่าวสารนั้นเกิดจากความไม่รู้ หรือไม่แน่ใจของปัจเจกบุคคลที่มาจาก

1. การมองไม่เห็นความสอดคล้องต้องกันระหว่างระดับความรู้ของปัจเจกบุคคลขณะนั้น กับระดับความต้องการที่อยากจะรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมภายนอก (Extrinsic Uncertainty) และโดยเฉพาะถ้าเป็นสิ่งที่สำคัญก็ยิ่งอยากมีความรู้ ความแน่ใจสูง

2. การมองไม่เห็นความไม่สอดคล้องต้องกันระหว่างความรู้ที่มีอยู่ของปัจเจกบุคคลขณะนั้น บนความรู้ตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งกำหนดโดยระดับความสนใจส่วนบุคคลของปัจเจกบุคคลขณะนั้นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (Intrinsic Uncertainty)

อย่างไรก็ตามในการเลือกเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้นยังมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเปิดรับสื่อมวลชน คือ (พีระ จีระโสภณ, 2541 น. 637)

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพส่วนบุคคล ซึ่งมีแนวความคิดว่า คนเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลอย่างมากในด้านโครงสร้างส่วนบุคคลซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลกระทบถึงสติปัญญาความคิด ทัศนคติ ตลอดจนกระบวนการของการรับรู้ การเรียนรู้ การสนใจ

2. ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เนื่องจากมนุษย์เราจะยึดติดกับกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิง (Reference Group) ในการตัดสินใจที่จะแสดงออก ซึ่งพฤติกรรม

ใดๆ ก็ตาม นั่นคือ มักจะคล้อยตามกลุ่มในด้านความคิด ทักษะ และพฤติกรรมเพื่อให้อยู่เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบสื่อสารเชื่อว่าลักษณะต่างๆ ได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับการศึกษา รายได้ ทำให้เกิดความคล้ายคลึงของการเปิดรับเนื้อหาของการสื่อสาร รวมถึงการตอบสนองต่อเนื้อหาดังกล่าวแตกต่างกันด้วย

จากที่กล่าวมาแล้วในกระบวนการ การเลือกรับข่าวสารต่างๆ ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ คือ ประสิทธิภาพ ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกัน การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ผู้รับสารจะแสวงหาข่าวสาร เพื่อตอบสนองจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งของตน ภูมิหลังที่แตกต่างกันย่อมทำให้มีความสนใจต่างกัน การศึกษา และสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ และเนื้อหาข่าวสาร ความสามารถในการรับสาร เกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจที่ทำให้พฤติกรรมการเกิดรับทางข่าวสารต่างกัน บุคลิกภาพทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวจิตใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร

จากแนวคิดดังกล่าว ทฤษฎีความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Difference Theory) ประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้รับสารย่อมมีประสบการณ์เกี่ยวกับข่าวสาร วัตถุ สิ่งของ ฯลฯ แตกต่างกันไป ประสิทธิภาพจึงเป็นตัวแปรที่ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารที่เคยเห็นแตกต่างกัน การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสาร ภูมิหลังแตกต่างกัน ทำให้ความสนใจต่างกัน การศึกษา และสภาพแวดล้อม ความสามารถในการรับสาร เกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจของคน บุคลิกภาพ ทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวใจและพฤติกรรมของผู้รับสาร

8. อารมณ์ สภาพทางอารมณ์ของผู้รับสารจะทำให้เข้าใจความหมายของข่าวสารหรืออาจเป็นอุปสรรคของความเข้าใจความหมายของข่าวสารได้

9. ทักษะ จะเป็นตัวกำหนดท่าที ของการรับ และตอบสนองต่อสิ่งเร้า หรือข่าวสารที่ได้อพบด้วยการแสดงออกทางพฤติกรรมที่มีต่อผู้รับสาร

10. เห็นว่าเนื้อหาสารนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง

แอตคิน กล่าวว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารมาก ยิ่งมีหูตากว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัย ทันเหตุการณ์กว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย ในการรับรู้ข่าวสารนั้น ผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Exposure) ซึ่งกระบวนการเลือกรับสารจะเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์เราซึ่งแตกต่างกันไปตาม

ประสบการณ์ ความต้องการความเชื่อ ทักษะคติ ความรู้สึกนึกคิด ฯลฯ ของแต่ละบุคคล ซึ่งประกอบด้วยกระบวนการกลั่นกรอง 3 ขั้น และมีรายละเอียดดังนี้

1. การเลือกเปิดรับ หรือเลือกสนใจ (Selective Exposure or Selective Attention) หมายถึง การที่ผู้รับสารจะเลือกสนใจหรือเปิดรับข่าวสารจากแหล่งใดแหล่งหนึ่งโดยบุคคลมักแสวงหาข่าวสารเพื่อสนับสนุนทัศนคติที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงข่าวสารที่ขัดแย้งกับความรู้สึกนึกคิดของตนเอง ทั้งนี้เพราะการได้รับข่าวสารที่ไม่ลงรอยกับความเข้าใจหรือทัศนคติเดิมของตนนั้นจะก่อให้เกิดความไม่สมดุลทางจิตใจหรือความไม่สบายใจที่เรียกว่า ความไม่สอดคล้องกันทางด้านความเข้าใจ (Cognitive Dissonance)

2. การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ (Selective Perception of Selective Interpretation) เมื่อบุคคลรับข่าวสารที่สนใจแล้วจะตีความหมาย ตามความเข้าใจ ทักษะคติ ประสบการณ์ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ ตามสภาวะร่างกาย สภาวะทางอารมณ์และจิตใจของตนในขณะนั้น เป็นต้น

3. การเลือกจดจำ (Selective Retention) บุคคลจะเลือกจดจำข่าวสารในส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ และทัศนคติ ฯลฯ ของตนเอง และมักลืมในส่วนที่ตนไม่สนใจหรือไม่เห็นด้วยได้ง่ายกว่า บุคคลต่างๆ จะมีพฤติกรรมในการเปิดรับข่าวสารด้วยสาเหตุต่างกันไปได้แก่ ความเหงา ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม และต้องการมีเพื่อน ไม่สามารถอยู่ได้เพียงลำพังต้องหันมาสื่อสารกับผู้อื่น ความอยากรู้อยากเห็น เพราะมนุษย์มีสัญชาตญาณในความต้องการรับรู้ข่าวสารเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ประโยชน์ใช้สอย โดยได้รับรู้ข่าวสาร เพื่อประโยชน์ของตนเอง อาจจะได้รับความรู้ ความสนุกสนาน ความสุขกายสบายใจ

นอกจากนั้นแอตคิน กล่าวว่าบุคคลจะเลือกรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับการคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลตอบแทน (Reward Value) กับการลงทุนลงแรง (Expenditures) และพันธะผูกพัน (Liabilities) ที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่ได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรง หรือต้องใช้ความพยายามที่จะรับรู้ หรือทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลก็อาจจะเฉยเมยต่อข่าวสารนั้น แอตคิน ยังชี้ให้เห็นอีกด้วยว่า การแสวงหาข่าวสารหรือความต้องการสื่อมวลชนของปัจเจกบุคคลนั้น คือ ต้องการได้รับข่าวสาร และความบันเทิง

จากแนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมในการเลือกเปิดรับข่าวสารสามารถสรุปได้ว่า บุคคลที่เปิดรับข่าวสารมาก ยังมีหูตากว้างไกล มีความรู้ความเข้าใจในสภาพแวดล้อม และเป็นคนที่ทันสมัย ทัน

เหตุการณ์กว่าบุคคลที่เปิดรับข่าวสารน้อย ในการรับรู้ข่าวสารนั้น โดยปัจจัยที่ำบุคคลเลือกเปิดรับข่าวสารแตกต่างกัน ได้แก่ เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา และรายได้ ซึ่งผู้รับสารจะมีกระบวนการเลือกสรร (Selective Exposure) ซึ่งกระบวนการเลือกรับสาร จะเปรียบเสมือนเครื่องกรอง (Filters) ข่าวสารในการรับรู้ของมนุษย์เราซึ่งแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ความต้องการ ความเชื่อ ทศนคติ ความรู้สึนึกคิด ฯลฯ ของแต่ละบุคคล ซึ่งประกอบด้วยการกลั่นกรอง 3 ขั้นตอน การเลือกเปิดรับ หรือเลือกสนใจ การเลือกรับรู้หรือเลือกตีความ การเลือกจดจำ โดยทั่วไปแล้วคนมีแนวโน้มที่จะเลือกรับเนื้อหาที่สอดคล้องกับทัศนคติ และความสนใจที่มีอยู่ และจะหลีกเลี่ยงเนื้อหาที่ขัดแย้งกับทัศนคติกับความสนใจของตน คนจะเลือกรับสื่อมวลชนที่มีเนื้อหาที่เขาคิดว่าน่าสนใจที่สุดและจะพึงสนใจเมื่อสอดคล้องกับประสบการณ์และความคิดเห็นเดิมของตนที่มีอยู่ บุคคลจะเลือกรับข่าวสารจากสื่อมวลชนนั้นขึ้นอยู่กับ การคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลตอบแทน กับการลงทุนลงแรง และพันธะผูกพันที่จะตามมา ถ้าผลตอบแทนหรือผลประโยชน์ที่ได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรง หรือต้องใช้ความพยายามที่จะรับรู้ หรือทำความเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น อย่างไรก็ตามในการเลือกเปิดรับข่าวสาร จากสื่อมวลชนนั้นยังมีปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเปิดรับสื่อมวลชน ปัจจัยด้านบุคลิภาพส่วนบุคคล จากที่กล่าวมาแล้วในกระบวนการเลือกรับข่าวสารต่างๆ ยังมีองค์ประกอบอื่นๆ คือประสบการณ์ ทำให้ผู้รับสารแสวงหาข่าวสารแตกต่างกัน การประเมินสารประโยชน์ของข่าวสารผู้รับสารจะ แสวงหาข่าวสาร เพื่อตอบสนองจุดประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งของตน ภูมิหลังที่แตกต่างกันย่อมทำให้มีความสนใจต่างกัน การศึกษา และสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความแตกต่างในพฤติกรรม的开รับสื่อ และเนื้อหาข่าวสาร ความสามารถในการรับสาร เกี่ยวกับสภาพร่างกายและจิตใจที่ทำให้พฤติกรรม的开รับทางข่าวสารต่างกัน บุคลิภาพทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ การโน้มน้าวจิตใจ และพฤติกรรมของผู้รับสาร รวมถึงทัศนคติ และเห็นว่าเนื้อหาสารนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง ดังนั้นผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการเลือกรับข่าวสารมา วิเคราะห์กับ ระดับทางสังคมของผู้ชมรายการประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทยว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร

ทฤษฎีความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์

ทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจ (The Uses and Gratification Theory) เป็นทฤษฎีที่เน้นความสำคัญที่ผู้รับสาร แคทซ์ บลัมเบอร์ และกูรีวิทซ์ (แสงรพี ภัทรกิจกุลธร , 2543 น. 38) อ้างอิงจาก Katz, Blumber and Gurevitch, 1974, The Used of Mass Communication, unpagued โดยเน้นว่าผู้รับสารจะเป็นตัวจักรในการตัดสินใจเลือกใช้ประเภทของสื่อ และเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการ (Needs) ของแต่ละบุคคลโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเองเป็นหลักซึ่งการตัดสินใจเลือกรับสื่อนั้นผู้รับสารจะดูในแง่ที่ว่า คนต้องการอะไร จากสื่อใดสารประเภทไหนและสารนั้นตอบสนองความต้องการของตนอย่างไร ถือได้ว่าเป็นการเน้นความสำคัญของผู้รับสาร ในฐานะผู้กระทำการสื่อสาร โดยผู้รับสารไม่ได้เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น ยังต้องการการตอบสนองประโยชน์ และความพึงพอใจของตนอีกด้วย

การศึกษาในแนวการใช้ประโยชน์ และสนองความพึงพอใจจากสื่อมวลชนเน้นความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ และความคิดเห็นส่วนบุคคลการศึกษาทฤษฎีนี้จึงเน้นความต้องการ และสาเหตุของความต้องการของประชาชนผู้ใช้สื่อมวลชนอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากกระบวนการทางสังคม และจิตวิทยาของผู้ใช้ ทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจนี้อธิบายว่า ในการสื่อสารแต่ละครั้งจึงจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ควรจะเตรียมสารและเตรียมสื่อให้เหมาะสมกับผู้รับสาร กลุ่มเป้าหมายเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการสื่อสารที่ตั้งไว้ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุประสงค์ในการให้ข่าวสาร เพื่อให้ความรู้หรือการศึกษา เพื่อชักจูงใจ หรือให้ความบันเทิง ดังนั้น เพื่อสามารถเตรียมสารและสื่อให้เหมาะสมกับผู้รับสาร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการวิเคราะห์ผู้รับสาร

กลุ่มเป้าหมาย ปัจจัยที่ควรคำนึงถึงสำหรับการวิเคราะห์ผู้รับสารได้แก่ แคทซ์ บลัมเบอร์ และกูรีวิทซ์ (พีระ จิระโสภณ, 2541, น. 634-635) อ้างอิงจาก Katz, Blumber and Gurevitch, 1973, Utilization of Mass Communication, unpagued

1. ความต้องการของผู้รับสารโดยทั่วไปแล้วของแต่ละบุคคลนั้นจะเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ประกอบด้วย

- 1.1 ต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับตน
- 1.2 ต้องการข่าวสารที่สอดคล้องกับความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมของตน
- 1.3 ต้องการประสบการณ์ใหม่
- 1.4 ต้องการความสะดวก และรวดเร็วในการรับสาร

2. ความแตกต่างของผู้รับสาร

2.1 อายุ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิด และพฤติกรรม บุคคลที่มีอายุมากจะมีพฤติกรรมตอบสนองต่อการติดต่อสื่อสารต่างจากบุคคลที่มีอายุน้อย และบุคคลที่มีอายุน้อยจะมีพฤติกรรมตอบสนองต่อการติดต่อสื่อสารเปลี่ยนไป เมื่อตนมีอายุมากขึ้น โดยทั่วไปแล้วคนที่มีอายุน้อยมักมีความคิดเสรีนิยม ยึดถืออุดมการณ์ ใจร้อนและมองโลกในแง่ดีมากกว่าคนที่มีความอายุมาก สำหรับคนที่มีความอายุมากมักอนุรักษ์นิยมยึดถือการปฏิบัติระมัดระวัง และมองโลกในแง่ร้ายมากกว่าคนที่มีความอายุน้อย สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เนื่องมาจากคนที่มีความอายุมากมัก มีประสบการณ์ชีวิตซึ่งเคยผ่านยุคปัญหาต่างๆ ตลอดจนมีความผูกพันที่ยาวนาน และมีผลประโยชน์ในสังคมมากกว่าคนที่มีความอายุน้อยนอกจากนั้นโดยปกติแล้วคนที่มีความวัยต่างกันมักมีความต้องการในสิ่งต่างๆ แตกต่างกัน มีความสนใจในข่าวสารที่แตกต่างกันด้วย ดังนั้นอายุจึงน่าจะเป็นตัวกำหนดทัศนคติ พฤติกรรมการเปิดรับข่าวสาร และความพึงพอใจ ในการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน

2.2 เพศ ความแตกต่างทางเพศทำให้บุคคลมีพฤติกรรมของการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน กล่าวคือ เพศหญิงมีแนวโน้มและมีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารมากกว่าเพศชาย ในขณะที่เพศชายไม่ได้มีความต้องการที่จะส่งและรับข่าวสารเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่มีความต้องการที่จะสร้างความสัมพันธ์อันดีให้เกิดขึ้นจากการรับและส่งข่าวสารนั้นด้วย การวิจัยทางจิตวิทยาหลายเรื่องได้แสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงกับผู้ชาย มีความแตกต่างกันอย่างมาก ในเรื่องความคิด ค่านิยม และทัศนคติ ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมและสังคมกำหนดบทบาทและกิจกรรมของคนทั้งสองเพศไว้แตกต่างกัน ผู้หญิงมักจะเป็นคนที่มีจิตใจอ่อนโยน หรือเจ้าอารมณ์ถูกชักจูงได้ง่าย และหยั่งถึงจิตใจของคนได้ดีกว่าผู้ชาย ในขณะที่ผู้ชาย ใช้เหตุผลและจดจำข่าวสารได้มากกว่าผู้หญิง

2.3 สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ หมายถึง อาชีพ รายได้ เชื้อชาติและชาติพันธุ์ ตลอดจนภูมิหลังครอบครัว ทำให้คนมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีทัศนคติ ค่านิยม และเป้าหมายที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าสถานะทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของผู้รับสาร

2.4 การศึกษา เป็นลักษณะอีกประการหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสาร ดังนั้นคนที่ได้รับการศึกษาในระดับที่ต่างกัน ในยุคสมัยที่ต่างกัน ในระบบการศึกษาที่ต่างกัน ในสาขาวิชาที่ต่างกันจึงย่อมมีความรู้สึกรู้จักคิด อุดมการณ์ และความต้องการที่แตกต่างกันไป คนที่มีการศึกษาสูง หรือมีความรู้ดีจะได้เปรียบอย่างมากในการที่จะเป็นผู้รับสารที่ดี ทั้งนี้เพราะคนเหล่านี้มีความรู้

กว้างขวางในหลายเรื่อง สามารถเข้าใจสารได้ดี แต่คนเหล่านี้มักจะเป็นคนที่ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ สารที่ไม่มีหลักฐาน หรือเหตุผลสนับสนุนเพียงพอ มักจะถูกโต้แย้งจากคนเหล่านั้น ดังนั้น ผู้ส่งสารจึงตระหนักและระมัดระวังว่าในการให้ข่าวสารนั้น ผู้รับสารมีการศึกษาอยู่ในระดับใด เพื่อจะได้เสนอข่าวสาร คำแนะนำ และบริการ ให้เหมาะสมกับผู้รับสาร

3. ความตั้งใจและประสบการณ์ ในขณะที่ตั้งใจจะช่วยให้บุคคลรับรู้ข่าวสารได้ดีกว่า ดังคำกล่าวที่ว่า เราเห็นในสิ่งที่อยากเห็น และได้ยินในสิ่งที่เราต้องการได้ยิน ดังนั้น ความตั้งใจและประสบการณ์เดิมของผู้รับสารจึงมีความสำคัญต่อการรับข่าวสารเช่นกัน

4. ความคาดหวัง และความพึงพอใจ ความคาดหวังเป็นความรู้สึกที่สะท้อนให้เห็นถึงความต้องการของคนในการที่จะตีความ ต่อสภาพแวดล้อมเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ส่วนความพึงพอใจในการติดต่อสื่อสาร คือ ความพึงพอใจในข่าวสารที่ได้รับ เพราะข่าวสารต่างๆ ที่ได้รับนั้น ผู้รับสารสามารถนำไปใช้ในการตัดสินใจและการปฏิบัติงานต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ ดังนั้นผู้ส่งสารจึงควรคำนึงถึงข่าวสารต่างๆ ว่ามีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสารและสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้รับสารได้

เสรี วงษ์มณฑา (2545, น. 6) ได้ทำการศึกษาสื่อมวลชนตามแนวของทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจมีข้อสรุปที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ดังนี้

1. มนุษย์สนใจ และแสวงหาข่าวสาร ไม่ได้ถูกยัดเยียดให้อ่าน ดูหรือฟัง มนุษย์มีการเลือก และการหลบหนีข่าวสารได้ถ้าต้องการ
2. การใช้สื่อมวลชนของมนุษย์มีจุดมุ่งหมาย หรือเป้าหมาย (Goal - Directed)
3. สื่อสารมวลชนต้องแข่งขันกับสิ่งเร้าอื่นๆ อีกหลายอย่างที่อาจตอบสนองความต้องการรับรู้ของมนุษย์
4. มนุษย์เป็นผู้กำหนดความต้องการของตัวเอง จากความสนใจ แรงจูงใจที่เกิดขึ้นในกรณีต่างๆ กัน

การวิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจนั้นเริ่มขึ้นเมื่อ เฮอรัชอก (รัชฎา ขวัญดี, 2544, น.38) อ้างอิงจาก Herzog, 1944, What Do We Really Know About Daytime Serial Listeners, unpagged ได้ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจ ที่แม่บ้านได้รับการฟังรายการละครวิทยุภาคกลางวัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้รับสารเลือกใช้สื่อประเภทต่างๆ และเลือกรับเนื้อหาของสารเพื่อสนองความต้องการของตน ขณะเดียวกันการศึกษาลักษณะของสื่อต่อผู้รับสารเริ่มส่อเค้าให้เห็นว่า สื่อมวลชนไม่ได้มีอิทธิพลต่อผู้รับสารมากดังที่นักวิชาการในยุคแรกเคยตั้งสมมติฐานไว้ การค้นพบครั้งนี้เป็นแนวทางให้นักนิเทศศาสตร์มองเห็นว่า ผู้รับสารนั้นไม่ได้

เป็นเพียงผู้รับเอาอิทธิพลจากสื่อมวลชนเท่านั้น แต่มีบทบาทมากขึ้นไปกว่านั้น จึงโยงไปสู่ความคิดที่ว่าผู้รับเลือกใช้สื่อประเภทต่างๆ และเลือกรับเนื้อหาสนองความต้องการของตน ทำให้เกิดการวางแนวคิดใหม่ ซึ่งถือว่าการสื่อสารนั้นผู้รับสาร คือ ตัวจักรสำคัญในการตัดสินใจโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเป็นหลักและได้รับการสนับสนุนเป็นจริงเป็นจัง จากการศึกษาวิจัยเพิ่มขึ้น

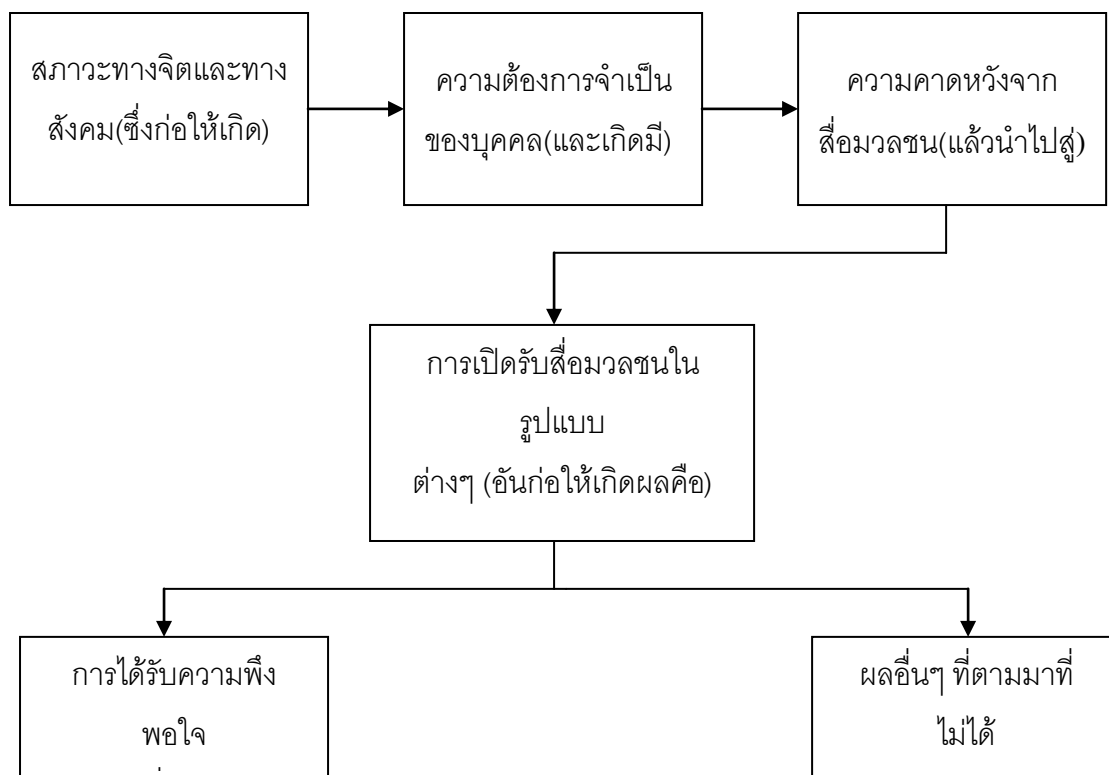
ต่อมา แคทซ์ บลัมเบอร์ และกูริวิทซ์ (พีระ จิระโสภณ, 2541 น.635) อ้างอิงจาก Katz, Lerner and Gurevitch, 1973, Utilization of Mass Communication, unpaged ได้ศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจ โดยศึกษาข้อมูลที่ได้จากผู้ที่ใช้สื่อ งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการสำรวจขั้นพื้นฐาน และความพยายามที่ประดิษฐ์เครื่องมือในการวัดมากกว่าจะเป็นการศึกษาเพื่อพิสูจน์สมมติฐานใดๆ เนื่องจากเป็นงานวิจัยชิ้นแรกที่มีการวิจัยการใช้สื่อ และความพึงพอใจและเป็นต้นแบบของงานวิจัยในแนวนี้ แคทซ์และคนอื่นๆ ได้สร้างมาตราวัดความต้องการทางด้านจิตใจ และสังคมมนุษย์ขึ้น โดยนำองค์ประกอบ 3 อย่างมารวมเข้าเป็นความต้องการ ในแง่ต่างๆ องค์ประกอบทั้ง 3 ดังกล่าวได้แก่

1. รูปแบบ (Mode) คือ ลักษณะของความต้องการเช่น ต้องการให้เพิ่มมากขึ้นต้องการให้ลดน้อยลง ต้องการให้ได้มา

2. การติดต่อ (Connection) คือ จุดประสงค์ของการติดต่อของบุคคลต่อสิ่งภายนอก คือ การติดต่อเพื่อรับข่าวสาร ความรู้ การติดต่อเพื่อความสนใจ เพื่อประสบการณ์ทางอารมณ์ การติดต่อเพื่อความเชื่อถือ ความมั่นใจ ความมั่นคง และสถานภาพ การติดต่อเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์

3. สิ่งอ้างอิง (Referent) คือ บุคคลหรือสิ่งภายนอกที่มนุษย์ โยงการติดต่อไปสู่ได้แก่ ตนเอง ครอบครัว เพื่อนฝูง สังคม รัฐบาล ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมโลก สิ่งภายนอกอื่นๆ ที่มีความหมายนัยลบ

จากองค์ประกอบทั้งสามส่วนที่กล่าวนี้ แคทซ์ได้สร้างข้อความสนองความต้องการของบุคคลขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงความต้องการของบุคคลซึ่งสามารถใช้สื่อต่างๆ ตอบสนอง ให้ความพึงพอใจได้โดยสามารถสร้างเป็นแบบจำลองเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์ และความพึงพอใจได้ดังภาพประกอบ 2.2 (พีระ จิระโสภณ, 2541 น. 635)

ภาพประกอบ 2.3 แบบจำลองเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจ

แบบจำลองที่แคทซ์ และคนอื่นๆ สร้างขึ้นสามารถอธิบายได้ ดังนี้ คือ สภาวะของสังคมและจิตใจที่แตกต่างกันก่อให้เกิดความต้องการที่แตกต่างกัน และความต้องการที่แตกต่างกันนี้ทำให้แต่ละคนคาดคะเนว่า สื่อแต่ละประเภทจะสนองความพึงพอใจได้แตกต่างกันออกไปด้วย ดังนั้นลักษณะของการใช้สื่อของบุคคล ที่มีความต้องการไม่เหมือนกัน จะแตกต่างกันไป ขั้นสุดท้ายคือความพึงพอใจที่ได้รับจากการใช้สื่อจะแตกต่างกันออกไปด้วย คำอธิบายเกี่ยวกับแบบจำลองนี้ อาจยกเป็นตัวอย่างให้เห็นในกรณีที่ปัจเจกบุคคลผู้หนึ่งซึ่งมีความต้องการตามสภาวะทางจิตใจและสังคม เช่น ต้องการเป็นคนรอบรู้ ทันสมัยเพื่อเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่นและมีความคาดหวังจากสื่อมวลชนว่า การบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชนว่าจะสนอง ความต้องการของเขาได้ เขาจึงเลือกใช้สื่อมวลชนโดยเลือกดูรายการข่าวจากวิทยุโทรทัศน์ฟังข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียง หรืออ่านข่าวจากสิ่งพิมพ์ที่จะช่วยให้เขาได้รับความพึงพอใจ ตามที่ต้องการ คือเป็นผู้รอบรู้ทันสมัย ขณะเดียวกันผลจากการบริโภคข่าวสารจากสื่อมวลชน ทุกวันก็อาจมีผลอื่นๆ ตามมานอกเหนือจากการเป็นผู้รอบรู้ทันสมัย เช่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือเปลี่ยนแปลงลักษณะนิสัยและพฤติกรรมบางอย่างได้เช่นกัน

นอกจากนี้ แมคคอมส์ และแบคเคอร์ (รัชฎา ขวัญดี, 2544 น. 45-46) อ้างอิงจาก McCombs and Backer, 1979, The Television Audience, A Revised Perceived in Sociology of Mass Communication, pp.51-52) ได้กล่าวไว้ในเรื่องการใช้สื่อเพื่อความพอใจ และความต้องการว่าบุคคลใช้สื่อมวลชนเพื่อความต้องการดังนี้

1. ต้องการรู้เหตุการณ์ (Surveillance) โดยการสังเกตการณ์ และติดตามความเคลื่อนไหวจากสื่อมวลชน เพื่อให้รู้ทันต่อเหตุการณ์ เพื่อความทันสมัย รู้ว่าอะไรมีความสำคัญและควรเรียนรู้
2. เพื่อต้องการช่วยตัดสินใจ (Decision) โดยเฉพาะการตัดสินใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน การรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลสามารถกำหนดความเห็นของตนเอง ต่อสภาวะหรือเหตุการณ์รอบๆ ตัว
3. ความต้องการข้อมูลเพื่อพูดคุย (Discussions) โดยการรับสื่อมวลชนทำให้บุคคลมีข้อมูลที่สามารถนำไปพูดคุยกับผู้อื่นได้
4. ความต้องการการมีส่วนร่วม (Participating) ในเหตุการณ์และความเป็นไปต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นรอบตัว
5. ความต้องการเสริมความคิดเห็น หรือการสนับสนุนการตัดสินใจที่ได้กระทำไปแล้ว (Reinforcement)
6. ความต้องการความบันเทิง (Relaxing and Entertainment) เพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายอารมณ์

คิพแพ็ค และเมอร์เรย์ (แสงรพี ภัทรกิจกุลธ, 2543, น. 34) อ้างอิงจาก Kippax and Murray, 1980, Using the Mass Media Need Gratification and Perceived Utility, pp.355-359) ได้เพิ่มเติมเรื่องการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อด้วย และนำความคิดเห็นของแคทซ์ไปศึกษาด้วยจุดประสงค์ของการศึกษา คือ ต้องการหาความสัมพันธ์ของความต้องการใช้สื่อมวลชนกับความพึงพอใจ และการใช้สื่อมวลชนกับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ ผลการศึกษาเป็นดังนี้

1. ปัจจัยด้านตัวบุคคล เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นตัวกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้คุณประโยชน์ของสื่อ โดยเฉพาะปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอายุ ปรากฏว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมาก คืออายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป จะเลือกใช้สื่อเพราะคำนึงถึงความสำคัญของสื่อมากกว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อยคืออายุตั้งแต่ 9-11 ปี และกลุ่มที่มีอายุน้อยจะใช้สื่อเพื่อความบันเทิง แต่กลุ่มที่มีอายุมากจะใช้สื่อเพราะสนใจที่จะรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับสังคม และความต้องการของตนเอง
2. คนที่มีระดับการศึกษาสูงจะเลือกใช้สื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำ

3. จากประเภทของสื่อที่ทำการศึกษา โทรศัพท์จะถูกเลือกใช้สูงเป็นอันดับหนึ่ง เพราะกลุ่มเป้าหมาย เห็นว่าเป็นสื่อที่มีประโยชน์โดยให้ข้อมูลต่างๆ ที่สนใจ เช่น เกี่ยวกับโลกและเหตุการณ์ภายในประเทศ รวมทั้งให้ความบันเทิงได้ด้วย หนังสือพิมพ์ หนังสือเล่ม วิทยุ และภาพยนตร์จะถูกเลือกใช้เป็นอันดับรองตามเหตุผลของการเลือกใช้

4. กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการเลือกใช้สื่ออย่างมีเป้าหมาย และเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของสื่อที่มีต่อผู้ใช้

การศึกษาของคิฟแพ็ค และเมอร์เรย์สามารถสรุปได้ว่า ความต้องการการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ และปัจจัยด้านตัวบุคคลมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วยนอกจากนี้ เวเนเนอร์ (Wenner, 1985 pp. 171-193) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (News Gratifications) ได้แบ่งความพึงพอใจออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูล (Orientation Gratifications) เพื่อการอ้างอิง เพื่อเป็นแรงเสริมย้ำความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับสังคม รูปแบบ ของความต้องการที่แสดงออกมา ได้แก่ การติดตามข่าวสาร หรือการได้มาซึ่งข้อมูลเพื่อช่วยในการตัดสินใจ

2. เป็นการใช้ข่าวสารเพื่อเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคม ซึ่งรับรู้จากข่าวสารเข้ากับเครือข่ายส่วนบุคคลของปัจเจกชน เช่นการนำเสนอข้อมูลไปใช้ในการสนทนาหรือใช้ข้อมูลเพื่อการชักจูงใจ

3. กระบวนการใช้ประโยชน์ข่าวสารเพื่อดำรงเอกลักษณ์ของบุคคล (Para-Social Gratifications) หรืออ้างอิงผ่านตัวบุคคลที่เกี่ยวข้องกับสื่อหรือปรากฏในเนื้อหาของสื่อ

4. กระบวนการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลด หรือผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์เพื่อปกป้องตนเอง (Para - Orientation Gratifications) เช่น การใช้เวลาให้หมดไปเพื่อความเพลิดเพลิน สนุกสนาน เพื่อหลีกเลี่ยงสิ่งไม่พึงพอใจอย่างอื่น

นอกจากนี้ ยังสามารถแบ่งการใช้ประโยชน์จากสื่อรายการประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ได้ดังนี้ (กนิษฐา ชาวนอก, 2551, 142-143)

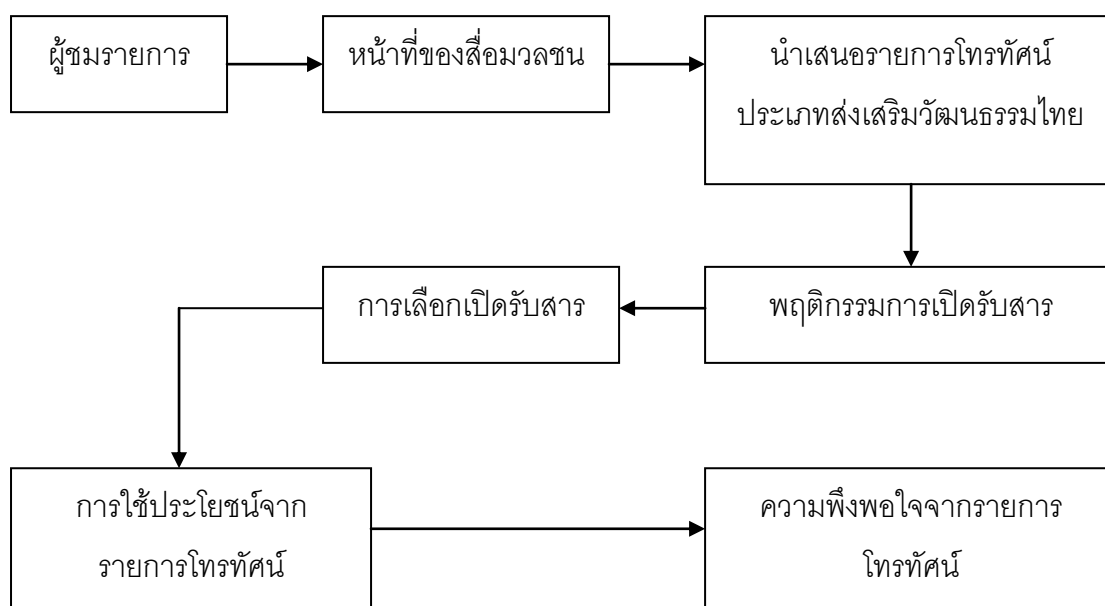
1. สามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
2. สามารถให้รายการเป็นเพื่อนคลายเหงาได้
3. สามารถนำเรื่องราวไปใช้เป็นหัวข้อสนทนากับผู้อื่นได้
4. สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากรายการมาปรับใช้ในชีวิตประจำวัน
5. ได้ตอบสนองความสนใจของตนเอง
6. ทำให้รู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน

7.ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์

จากทฤษฎีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าการเปิดรับสื่อของบุคคลเป็นไปเพื่อประโยชน์ เน้นว่าผู้รับสารจะเป็นตัวจักรในการตัดสินใจเลือกใช้ประเภทของสื่อ และเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการ (Needs) ของแต่ละบุคคลโดยอาศัยพื้นฐานความต้องการของตนเองเป็นหลักซึ่งการตัดสินใจเลือกรับสื่อนั้นผู้รับสารจะดูในแง่ที่ว่า คนต้องการอะไร จากสื่อใดสารประเภทไหนและสารนั้นตอบสนองความต้องการของตนอย่างไร โดยทั่วไปแล้วการเปิดรับของแต่ละบุคคลนั้นจะเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของตน ประกอบด้วย ต้องการข่าวสารที่เป็นประโยชน์กับตน ต้องการข่าวสารที่สอดคล้องกับความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยมของตน ต้องการประสบการณ์ใหม่ ต้องการความสะดวกและรวดเร็วในการรับสาร โดยมีความแตกต่างของผู้รับสาร เช่น อายุ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนมีความแตกต่างกันในเรื่องความคิด และพฤติกรรม ดังนั้นอายุจึงเป็นตัวกำหนดทัศนคติ พฤติกรรม การเปิดรับข่าวสาร และความพึงพอใจ ในการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน เพศ ความแตกต่างทางเพศทำให้บุคคลมีพฤติกรรมของการติดต่อสื่อสารที่แตกต่างกัน สถานะทางสังคมและเศรษฐกิจ หมายถึง อาชีพ รายได้ เชื้อชาติและชาติพันธุ์ ตลอดจนภูมิหลังครอบครัว ทำให้คนมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีทัศนคติ ค่านิยม และเป้าหมายที่แตกต่างกัน การศึกษา ความตั้งใจและประสบการณ์ ความคาดหวัง และความพึงพอใจ การรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อด้วยและการใช้สื่อมวลชนกับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ ผลการศึกษาเป็นดังนี้ ปัจจัยด้านตัวบุคคล เช่น เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ เป็นตัวกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้คุณประโยชน์ของสื่อ คนที่มีระดับการศึกษาสูงจะเลือกใช้สื่อมากกว่าคนที่มีการศึกษาต่ำโทรทัศน์จะถูกเลือกใช้สูงเป็นอันดับหนึ่ง กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่มีการเลือกใช้สื่ออย่างมีเป้าหมาย และเข้าใจถึงคุณประโยชน์ของสื่อที่มีต่อผู้ใช้ ความต้องการการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ และปัจจัยด้านตัวบุคคลมีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วยนอกจากนี้ ศึกษาเกี่ยวกับความพึงพอใจในการบริโภคข่าวสาร (News Gratifications) ได้แบ่งความพึงพอใจ เช่น การใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ทางด้านข้อมูล เป็นการใช้ข่าวสารเพื่อเชื่อมโยงระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสังคม กระบวนการใช้ข่าวสารเพื่อประโยชน์ในการลด หรือผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์เพื่อปกป้องตนเอง นอกจากนี้ ยังสามารถแบ่งการใช้ประโยชน์จากสื่อรายการประเภทส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ได้ดังนี้ สามารถใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สามารถให้รายการเป็น เพื่อนคลายเหงาได้ สามารถนำเรื่องราวไปใช้เป็นหัวข้อสนทนากับผู้อื่นได้ สามารถนำความรู้ที่ได้รับจากรายการมาปรับใช้ใน ชีวิตประจำวัน ได้ตอบสนองความสนใจของตนเอง ทำให้รู้สึกสนุกสนาน เพลิดเพลิน ทำให้เกิด

ความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งผู้วิจัยได้นำ แนวคิดและทฤษฎีความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ มาวิเคราะห์ถึงความพึงพอใจที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยทั้ง 3 รายการ ของผู้ชมแต่ละระดับว่ามีมากน้อยเพียงใด และศึกษาถึงการใช้ประโยชน์จากรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของผู้ชมแต่ละระดับว่าได้รับประโยชน์จากการชมรายการในประเด็นใดบ้าง

จากแนวคิด ทฤษฎี ผู้วิจัยได้ตีกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย การเรื่อง “ความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทยของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย” ดังภาพประกอบที่ 2.1

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการเรียนรู้วัฒนธรรมไทยจากการเปิดรับและการใช้ประโยชน์ของผู้ชม ในเขตกรุงเทพมหานคร ที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย กรณีศึกษา: รายการวาไรตี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

งานวิจัยต่างประเทศ

โรบินสัน, คลีน และทิชเชนเนอร์ (แสงรพี ภัทรกิจกุลธร , 2543ม.น. 33) อ้างอิงจาก Robinson, Kline and Tichenor, 1972, Mass Communication and Information, unpagged ได้ทำการศึกษาเรื่องสื่อสารมวลชนกับการใช้ข้อมูลจากสื่อ พบว่า ระดับการศึกษาของผู้รับสารมีความสัมพันธ์กับการใช้สื่อ และระดับความรู้ทางด้านข้อมูลข่าวสารต่างกันไป คือ กลุ่มที่มีความรู้สูง เป็นกลุ่มที่มีความรู้ด้านข้อมูลสารคดี และจะเพิ่มพูนความรู้ของตนให้มากขึ้น โดยการใช้สื่อมวลชน

พาล์มกรีน และเรย์เบิร์น (รัชฎา ขวัญดี, 2544 น. 58) อ้างอิงจาก Palmgreen, and Rayburn, 1979, Uses and Gratifications and Exposure to Public Television...Abstract ได้วิจัยเกี่ยวกับการใช้สื่อเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจในการเปิดรับสื่อโทรทัศน์ โดยศึกษาความคาดหวัง และความพึงพอใจในการชมโทรทัศน์ด้านการศึกษาในรัฐเคนตักกี ด้วยการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ทางโทรทัศน์จากกลุ่มตัวอย่างชายหญิงรวม 526 คน โดยวัดค่าความคาดหวังจากการดูโทรทัศน์ว่ารายการโทรทัศน์จะให้การผ่อนคลายความเครียด การเรียนรู้สิ่งต่างๆ การใช้ประโยชน์ในการสื่อสารสัมพันธ์ การช่วยให้ลืมปัญหาต่างๆ เพื่อเป็นการฆ่าเวลา เพื่อเป็นการแก้เหงา และเพื่อความบันเทิง พบว่า ความคาดหวัง และความพึงพอใจของผู้ชมมีความแตกต่างกันสูง และมีความสัมพันธ์กันเชิงลบ

คิปแพค และเมอเรย์ (รัชฎา ขวัญดี, 2544, น. 48-49) อ้างอิงจาก Kippax and Murray, 1980, Using the Mass Media Need Gratification and Perceived Utility, pp.355-359) ได้ทำการศึกษาเรื่องการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อ และเพื่อให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มที่ทำการศึกษา ในส่วนของความต้องการซึ่งเป็นตัวแปรหนึ่งที่ศึกษานั้น ได้กำหนดให้สอดคล้องกับสภาพสังคม และลักษณะของชาวออสเตรเลียผู้ตอบคำถาม ต้องให้ค่าความสำคัญของความต้องการในแต่ละข้อ ในระดับ 1- 4 ตั้งแต่ สำคัญ ถึงไม่มีความสำคัญ จากการศึกษาพบว่าปริมาณ

ของการใช้สื่อมี ความสัมพันธ์กับการรับรู้ถึงประโยชน์ของสื่อนั้น ยกเว้นสื่อสิ่งพิมพ์แต่ต้องคำนึงถึงตัวแปรอื่น ๆ ที่อาจมีอิทธิพลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วย อาทิ ตัวแปรด้านประชากร ซึ่งสามารถเชื่อมโยงไปถึงการรับรู้ถึงประโยชน์และการใช้สื่อผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า

1. ปัจจัยด้านประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ การศึกษา เป็นตัวกำหนดการใช้สื่อและการรับรู้ในคุณประโยชน์ของสื่อ
2. คนที่มีระดับการศึกษาสูงจะเลือกใช้สื่อมากประเภท กว่าคนที่มีการศึกษาค่ำ
3. กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่ มีการเลือกใช้สื่ออย่างมีจุดมุ่งหมายและเข้าถึงในคุณประโยชน์ของสื่อ

งานวิจัยในประเทศ

อรณี ฝูงวรรณลักษณ์ (2538, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการเปิดรับ การคาดหวังประโยชน์ และความพึงพอใจในรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนาในกรุงเทพมหานคร พบว่า เพศ อาชีพ และสถานภาพทางครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อ การคาดหวังประโยชน์มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับสื่อ และมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจของสมาชิกชมรมพระพุทธศาสนา และการคาดหวังประโยชน์มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจจากรายการเปิดรับรายการธรรมะทางสื่อโทรทัศน์ของสมาชิกชมรมทางพระพุทธศาสนา

ปัทมาวดี หล่อวิจิตร (2539, น. บทคัดย่อ) ได้ศึกษาถึงทัศนคติ การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจ “รายการสนทนา 45 นาที ปัญหาบ้านเมือง ” ของผู้ชม ผลการศึกษาพบว่าระดับการศึกษา และอาชีพมีความสัมพันธ์กับทัศนคติ การใช้ประโยชน์ ระดับการศึกษา และรายได้มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ และพฤติกรรมการเปิดรับชมมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจด้านรูปแบบ เนื้อหาและระยะเวลาออกอากาศ

ชยุตรา ศิริไกรวัฒนวงศ์ (2541, น. บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการเปิดรับ การคาดหวังประโยชน์ และความพึงพอใจของผู้อ่านนิตยสารแนวธรรมะและแนว วชิทธิปาฏิหาริย์ ผลการวิจัยพบว่า รายได้ต่อเดือนมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการเปิดรับข่าวสาร เพศมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบนิตยสาร และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในการเปิดรับข่าวสารในเชิงลบ

จันดารา อุดมสิน (2541, น. บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจของผู้อ่านบทวิเคราะห์การเมืองของหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และข่าวสด เพื่อศึกษาความสัมพันธ์

ระหว่างพฤติกรรมการอ่าน การใช้ประโยชน์ และความพึงพอใจ ผลการวิจัยพบว่า เพศ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันทำให้มีพฤติกรรมการอ่านแตกต่างกัน เพศ และอาชีพที่ต่างกัน มีการใช้ประโยชน์จากบทวิเคราะห์ต่างกัน และเพศ อายุ อาชีพ ระดับการศึกษาที่แตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อบทบาทของหนังสือพิมพ์ด้านการเมืองแตกต่างกัน และผลการวิจัยยังพบว่าพฤติกรรมการอ่านไม่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากบทวิเคราะห์

ศิริวรรณ สวัสดิ์สุข (2541, น. 82-83) ได้ทำการศึกษาความพึงพอใจ และพฤติกรรมการเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน และสื่อบุคคลของคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า คณะกรรมการบริหาร อบต. มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ ตามลำดับ ส่วนความพึงพอใจมากที่สุดต่อประเภทเนื้อหาข่าวสารพบว่าด้านสังคม และการเมือง และสื่อที่เปิดรับมากที่สุดคือโทรทัศน์ในช่วงเวลาเย็น ในรายการข่าว

พิเชศ รุ่งสว่าง (2542, น.108-109) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการรับข่าวสารจากสื่อมวลชน ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนประจำจังหวัด ในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า สื่อมวลชนที่นักเรียนมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดคือ โทรทัศน์ รองลงมาคือ วิทยุ และหนังสือพิมพ์ ตามลำดับ ส่วนความพึงพอใจมากที่สุดต่อประเภทเนื้อหาข่าวสารพบว่าด้านกีฬา บันเทิงและข่าว เป็นรายการที่เปิดรับมากที่สุด

รัชฎา ขวัญดี (2544, น. 119-121) ทำการศึกษาการเปิดรับสื่อ และการใช้ประโยชน์ของนักศึกษาในกรุงเทพฯ ในการชมรายการวัฒนธรรมไทยทางวิทยุโทรทัศน์ พบว่า การเปิดรับสื่อของนักศึกษา มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจ และการใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนอย่างมีนัยสำคัญ

จากผลงานการวิจัยข้างต้นชี้ให้เห็นว่า ความต้องการในการใช้สื่อมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในคุณประโยชน์ของสื่อ ผลของการสื่อสารมวลชนในแนวคิดนี้ จึงขึ้นอยู่กับความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ ซึ่งแต่ละบุคคลย่อมมีความต้องการใช้ข่าวสารตอบสนองความพึงพอใจด้วยเหตุผลที่ต่างกัน ทำให้ผู้วิจัยสนใจ เกี่ยวกับความพึงพอใจและการใช้ประโยชน์ของผู้ชมในเขตกรุงเทพมหานครที่มีต่อรายการส่งเสริมวัฒนธรรมไทย ของสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย เพื่อสะท้อนให้เกิดการส่งเสริมวัฒนธรรมผ่านสื่อโทรทัศน์ให้ได้รับการพัฒนาต่อไป ผู้วิจัยจึงได้ใช้เป็นข้อ มูลเบื้องต้น และเป็นแนวทางในการวิจัย ครั้งนี้